

AUDİT 2025, 1 (47), səh. 166-176.
AUDIT 2025, 1 (47), pp. 166-176.
АУДИТ 2025, 1 (47), стр. 166-176.

DOI: 10.59610/bbu1.2025.1.15

*Aslanov Habil Hüseyn oğlu,
iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent,
Bakı Biznes Universiteti,
E-mail: dosent1966@mail.ru;*

*Vəliyeva Lalə Müsəllim qızı,
iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent,
Bakı Biznes Universiteti,
E-mail: lale-sdu@mail.ru
© Aslanov H.H., Vəliyeva L.M., 2025*

UOT: 330.34, 004, 004.056.55, 336.74, 355.4
JEL: F52, O33, G18, H56, E61

RƏQƏMSALLAŞMA TƏHDİDLƏRİ KONTEKSTİNDƏ DÖVLƏTİN İQTİSADI TƏHLÜKƏSİZLİYİ

X Ü L A S Ə

Tədqiqatın məqsədi - rəqəmsallaşma təhdidləri kontekstində dövlətin iqtisadi təhlükəsizliyini təhlil etməkdir.

Tədqiqatın metodologiyası - tədqiqatda müqayisəli və sistemli təhlil, analiz və sintez, həmçinin məntiqi ümumiləşdirmə metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti – qlobolallaşma şəraitində ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyinin qiymətləndirilməsi üzrə rəqəmsallaşmanın yaratdığı təhlükələrin müəyyən edilməsi və nəticələrinin aradan qaldırılmasıdır.

Tədqiqatın nəticələri - ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyinə rəqəmsallaşmanın yaratdığı təhlükələrin aradan qaldırılması üzrə təkliflərin konkretləşdirilməsi və elmi əsaslandırılması.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi – rəqəmsallaşmanın dövlətin iqtisadi təhlükəsizliyinə yaratdığı təhdidlərin qiymətləndirilməsi və təhlil edilməsidir.

Açar sözlər: iqtisadi təhlükəsizlik, maliyyə təhlükəsizliyi, rəqəmsallaşma, milli təhlükəsizlik, rəqəmsallaşma təhlükələri, kriptovalyutalar.

G İ R İ Ş

Məqalədə dövlətin iqtisadi təhlükəsizliyi anlayışı və onun tərkib elementləri araşdırılır. Eyni zamanda dövlətin iqtisadi təhlükəsizliyinin mahiyyət xüsusiyyətləri formalaşdırılır, həmçinin iqtisadi təhlükəsizliyə ən son təhdidləri təqdim edilir. Dəyişən iqtisadi sistemlərin mahiyyətinə uyğun gələn prosessual yanaşma çərçivəsində iqtisadi təhlükəsizliyin nəzərdən keçirilməsinin zəruriliyi əsaslandırılır. İşdə eyni zamanda rəqəmsallaşma və rəqəmsal texnologiyalarla bağlı ən son təhlükələrə diqqət yetirilərək dövlətin iqtisadi təhlükəsizliyinə təhdidlərin

AUDIT 2025, 1 (47), səh. 166-176.

AUDIT 2025, 1 (47), pp. 166-176.

АУДИТ 2025, 1 (47), стр. 166-176.

tədqiqi aparılır. Bunun əsasında texnoloji tərəqqinin yaratdığı müxtəlif təhdid qruplarının təhlili verilir.

İqtisadi təhlükəsizlik termini ABŞ prezidenti F.Ruzveltin adı ilə bağlıdır. Rəsmi anlayış kimi isə “iqtisadi təhlükəsizlik” termini 1985-ci ildə BMT-nin 40-cı sessiyasında “Beynəlxalq iqtisadi təhlükəsizlik” haqqında qətnamə qəbul olunduqdan sonra geniş şəkildə istifadə olunmağa başlanılmışdır.

İqtisadi təhlükəsizlik milli təhlükəsizliyin mühüm komponenti hesab edilir. O ölkənin iqtisadi potensialı ilə onun hərbi iqtisadi qüdrəti və həmçinin milli təhlükəsizliyi arasındakı səbəb-nəticə əlaqələrini özündə cəmləşdirir.

İqtisadi təhlükəsizlik cəmiyyətin iqtisadi sisteminin bütün sferalarının elə səviyyəsi hesab edilir ki, bu zaman dövlət öz resurslarından və intellektual potensialından mənəvi, hərbi, iqtisadi, elmi-texniki və siyasi qüdrətinin inkişafında, cəmiyyətdə tarazlığın yaradılmasında, iqtisadi və siyasi təhlükəsizliyinin lazımi səviyyədə təmin olunmasında və digər məsələlərdə sərbəst surətdə istifadə edə bilər.

Qeyd etmək lazımdır ki, iqtisadi təhlükəsizlik insanların kənardan heç bir təzyiq və müdaxilə olmadan öz iqtisadi inkişafının forma və yollarını müstəqil şəkildə müəyyən etdiyi vəziyyətdir. Ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyi dedikdə, onun lazımi maliyyə, istehsal, əmək, intellektual potensiala, habelə onun səmərəli fəaliyyətini təmin edən istehsalın təşkili sistemində malik olduğu dövlət nəzərdə tutulur. Bu, ölkənin iqtisadi və sosial inkişafı ilə bağlıdır.

Müasir dünya dördüncü sənaye inqilabını yaşayır və rəqəmsal texnologiyalar dünya iqtisadiyyatını dəyişdirir. Elm, texnologiya və süni intellekt (AI) sahəsindəki irəliləyişlər həm inkişaf etməkdə olan, həm də inkişaf etmiş ölkələrdə bir çox insanın həyatını həqiqətən də dəyişir. Son illərdə rəqəmsallaşma iqtisadi artımı sürətləndirən, bütün sektorlarda məhsuldarlığı artıran və iş yerlərinin yaradılmasını təşviq edən əsas iqtisadi vasitə kimi çıxış edir. Nəticədə, iqtisadiyyatın inkişafına mühüm təsir göstərən dövlətin texnoloji inkişafı onun iqtisadi təhlükəsizliyinin təmin edilməsinin əsas şərtlərindən birinə çevrilir.

İqtisadi təhlükəsizlik milli təhlükəsizliyin maddi əsaslarını əhatə edən, iqtisadiyyatda şəxsiyyətin, dövlətin və cəmiyyətin əsas tələbat və mənafeələrinin təhlükə və təhdidlərdən qorunmasını xarakterizə edən komponentdir. İqtisadi təhlükəsizlik dayanıqlı iqtisadi artım, cəmiyyətin tələbatlarının adekvat təmin edilməsi, səmərəli idarə olunması və iqtisadi maraqların müdafiəsi baxımından öyrənilir. Belə nəticəyə gəlmək olar ki, iqtisadi təhlükəsizlik qloballaşma amilinin yaratdığı təhdid və təhlükələrdən iqtisadi maraqların qorunması ilə xarakterizə olunan ümumi təhlükəsizlik sisteminin keyfiyyət hissəsidir.

Məşhur rus iqtisadçısı Y.U. Abalkin qeyd edir ki, iqtisadi təhlükəsizlik iqtisadiyyatın getdikcə daha intensiv inkişafı, sosial problemlərin səmərəli həlli üçün şəraitin yaradıldığı, dövlətin müstəqil iqtisadi siyasət hazırlayıb həyata keçirməyə qadir olduğu vəziyyətdir. Bu baxımdan dövlət iqtisadi münasibətlərin və bütövlükdə milli iqtisadiyyatın inkişafına, eləcə də iqtisadi təhlükəsizliyin təmin olunmasına həmişə dərin təsir göstərir. Dövlətin həyata keçirdiyi iqtisadi siyasətin əsas məqsədi bazar iqtisadiyyatı şəraitində müstəqil dövlətçiliyə nail olmaqla milli iqtisadiyyatın təhlükəsiz, daim artan və tarazlı inkişafını təmin etməkdən ibarətdir.

AUDİT 2025, 1 (47), səh. 166-176.

AUDIT 2025, 1 (47), pp. 166-176.

АУДИТ 2025, 1 (47), стр. 166-176.

İqtisadi təhlükəsizlik anlayışı mürəkkəb struktura malikdir və bu strukturda üç əsas element cəmlənir:

- İqtisadi müstəqillik. İqtisadi müstəqillik mütləq xarakter daşımır, çünki beynəlxalq əmək bölgüsü milli iqtisadiyyatları bir-birindən asılı vəziyyətə gətirir. Belə şəraitdə iqtisadi müstəqillik dedikdə, milli ehtiyatlara nəzarət etmək, o cümlədən ölkənin rəqabətqabiliyyət-liliyini təmin edən və dünya ticarətində, kooperasiya əlaqələrində, elmi-texniki nailiyyətlərin mübadiləsində bərabər iştiraka imkan verən istehsal, səmərəlilik və məhsulların keyfiyyət səviyyəsinə nail olmaq başa düşülür.

- Milli iqtisadiyyatın davamlılığı və sabitliyi. Bu, bütün formalarda mülkiyyətin qorun-masını, sahibkarlıq fəaliyyəti üçün etibarlı şəraitin yaradılmasını, mövcud vəziyyəti sabitliyi poza biləcək amillərin qarşısının alınmasını (iqtisadiyyatda cinayətkar strukturlara qarşı müba-rizə, gəlirlərin bölüşdürülməsində ciddi disbalansın qarşısının alınması və s.) nəzərdə tutur.

- Özünü inkişaf etdirmək və tərəqqi etmək bacarığı. İnvestisiya və innovasiya üçün əlverişli şəraitin yaradılması, işçilərin peşə, təhsil və ümumi mədəni səviyyəsinin yüksəldilməsi milli iqtisadiyyatın davamlılığı və özünü qoruyub saxlaması üçün zəruri və qeyd-şərtsiz şərtlərə çevrilmişdir.

Beləliklə, iqtisadi təhlükəsizlik milli iqtisadiyyatın müstəqilliyini, sabitliyini və davam-lılığını təmin edən, onun daim yenilənməsinə və təkmilləşməsinə imkan verən şərait və amil-lərin məcmusudur.

İqtisadi təhlükəsizliyin mahiyyətini daha yaxşı başa düşmək üçün onun “inkişaf” və “da-vamlılıq” anlayışları ilə əlaqəsini aydınlaşdırmaq lazımdır. İnkişaf iqtisadi təhlükəsizliyin tərkib hissələrindən biridir. İqtisadiyyat inkişaf etməsə, onun daxili və xarici təhlükələrə qarşı müqaviməti kəskin şəkildə aşağı düşür. Sabitlik və təhlükəsizlik vahid sistem kimi iqtisadiyyatın mühüm xüsusiyyətləridir. Onlara qarşı çıxmaq olmaz; Onların hər biri iqtisadiyyatın vəziyyətini özünəməxsus şəkildə xarakterizə edir. İqtisadiyyatın davamlılığı onun element-lərinin sistem daxilində şaquli, üfüqi və digər birləşmələrinin möhkəmliyini və etibarlılığını, daxili və xarici “yüklərə” tab gətirmək qabiliyyətini göstərir.

İqtisadi təhlükəsizlik müasir dünyada milli təhlükəsizliyin təmin edilməsində ən mühüm vasitələrdən biridir. Bu, milli təhlükəsizliyin digər həlqələrinin struktur elementlərinin səmərəli fəaliyyətini təmin edən mürəkkəb və çoxamilli sistemdir [13, s. 266]. Qloballaşma və inteqra-siya dövründə iqtisadiyyat və milli təhlükəsizlik arasındakı əlaqə getdikcə daha çox əhəmiyyət kəsb edir. Tarixən hərbi güc və silahların artırılması milli təhlükəsizliyin ən mühüm kompo-nentləri kimi qəbul edilib, lakin milli təhlükəsizliyin əsas elementləri haqqında fikirlər soyuq müharibənin bitməsindən sonra dəyişib. Heç bir suveren dövlət uzun müddət iqtisadi təhlükə-sizlik məsələsini nəzərdən qaçıra bilməz. Güclü iqtisadiyyat sərt rəqabətin mürəkkəb dünyası-n da hər hansı bir suveren dövlətin yaşaması və özünəməxsusluğunun qorunub saxlanmasının ən mühüm komponentlərindən biridir [14, s. 8].

Təhlükəsizlik beynəlxalq geosiyasi sistemdə ən mühüm məsələlərdən hesab olunur. Bu, zamanla dəyişmiş və müxtəlif tədqiqatçılar və siyasətçilər tərəfindən fərqli şəkildə şərh edilmiş dinamik bir anlayışdır. Müxtəlif amillərin iqtisadi təhlükəsizliyə təsir prosesini daha dərinədən

AUDİT 2025, 1 (47), səh. 166-176.

AUDIT 2025, 1 (47), pp. 166-176.

АУДИТ 2025, 1 (47), стр. 166-176.

və ətraflı başa düşmək üçün dövlətin özünün iqtisadi təhlükəsizliyinin nə olduğunu daha ətraflı təhlil etmək lazımdır.

Burada tədqiqat vəzifələri dövlətin iqtisadi təhlükəsizliyinin nəzəri aspektlərini nəzərdən keçirməkdir; rəqəmsallaşma ilə bağlı iqtisadi təhlükəsizliyə təhdidləri təhlil etmək. Tədqiqatın obyektı dövlətin iqtisadi təhlükəsizliyidir.

Dövlətin iqtisadi təhlükəsizliyi konsepsiyası haqqında

Bütövlükdə iqtisadi təhlükəsizlik anlayışının, xüsusən də dövlətin iqtisadi təhlükəsizliyinin izahına bir sıra yanaşmalar və nəzəri-metodoloji baxışlar mövcuddur.

Bunlardan bəzilərinə nəzər salaq: Bəzi iqtisadçıların fikrincə, iqtisadi təhlükəsizlik, dövlət institut və hakimiyyət orqanları tərəfindən milli mənafeələrin təminatlı müdafiəsi, eləcə də daxili və xarici əlverişsiz şəraitin mövcud olduğu zaman lazımı qaydada müdafiə potensialının təmin edilməsi başa düşülür. Digər mənbələrin məlumatına əsasən iqtisadi təhlükəsizlik əhəlinin hər nəfərinə düşən iqtisadi resursların maksimum miqdarının dayanıqlı istehsalı başa düşülür.

Bəzi yanaşmalarda iqtisadi təhlükəsizliyə “milli iqtisadiyyatın xarici və daxili təhdidlərdən qorunması vəziyyəti, öz iqtisadi məkanının həyata keçirilməsini təmin edən dövlət və onun iqtisadi məkanının həyata keçirilməsini təmin edən milli prioritetlər” daxildir.

Digər tərəfdən, onu da qeyd edirik ki, iqtisad elmi çoxdan bu məsələyə kifayət qədər diqqət yetirir. Məsələn, V.K. Sençaqov iqtisadi təhlükəsizliyi “milli maraqların təminatlı müdafiəsini təmin edən iqtisadiyyatın və dövlət institutlarının vəziyyəti” kimi müəyyən edir [12, s. 5]. V.L. Tambovtsev sözügedən hadisəni dövlətin ən mühüm funksiyalarının məcmusu kimi təqdim edir, lakin ondan fərqli olaraq bir sıra müəlliflər hesab edirlər ki, iqtisadi təhlükəsizlik “müəyyən şərtlər və amillərin məcmusu deyil, iqtisadiyyatın müəyyən vəziyyətidir” [3, s. 286].

İ.A. Xolçeva və A.E.Kisova iqtisadi təhlükəsizliyi “nəinki sabitliyi və mümkün daxili və xarici təhdidlərə davamlılığı ilə, həm də milli maraqların qorunması və iqtisadi inkişafı stimullaşdırmaq məqsədilə onun inkişaf forma və yollarını müstəqil müəyyən etmək qabiliyyəti ilə xarakterizə olunan iqtisadi sistemin vəziyyəti” kimi şərh edirlər [12, s. 11].

Bəzi alimlər [1, s. 38; 2, səh. 9] öz növbəsində, iqtisadi təhlükəsizliyi müəyyən vəziyyət və ya xüsusiyyəti nəzərdə tutan normal yaşayış şəraitini saxlamaq və ya təmin etmək qabiliyyəti kimi müəyyən edir.

Fikrimizcə, dinamik inkişaf edən qlobal iqtisadiyyat və proseslər şəraitində iqtisadi təhlükəsizliyi bir dövlət daxili proses kimi nəzərdən keçirmək mümkün deyil. Təbii ki, bu kontekstdə iqtisadi təhlükəsizliyin və onun tərkib elementlərinin daim, davamlı saxlanması, möhkəmləndirilməsinə, ən əsası isə inkişafına yönəlmiş bir proses kimi iqtisadi təhlükəsizlikdən danışmaq lazımdır. Üstəlik, dövlətin iqtisadi təhlükəsizliyinin mahiyyətini müəyyən etməzdən əvvəl bu prosesin konkret hansı sahələrə yönəldiyini müəyyən etmək lazımdır.

Deməli, söhbət iqtisadi təhlükəsizlikdən gedirsə, ilk növbədə iqtisadiyyatın özü haqqında fikir söyləmək məntiqlidir. Bu proses heç bir halda iqtisadiyyata mənfi təsir göstərməməli və onun tənəzzülünə səbəb olmamalıdır. Əksinə, iqtisadi təhlükəsizliyin təmin edilməsi iqtisadi artım göstəricilərinin müsbət dinamikasının ölçülə bilən kəmiyyət meyarı ola bildiyi iqtisadi

AUDİT 2025, 1 (47), səh. 166-176.

AUDIT 2025, 1 (47), pp. 166-176.

АУДИТ 2025, 1 (47), стр. 166-176.

sistemin saxlanması və inkişaf etdirilməsi prosesini nəzərdə tutur.

Bununla belə, adətən xarici ticarətin artması, beynəlxalq əmək bölgüsünə inteqrasiya və birbaşa xarici investisiyaların axını ilə müşayiət olunan iqtisadi artım dövlətin “bir çox xarici amillərdən asılılığının artması” [10] səbəbindən iqtisadi müstəqilliyinin azalması ilə nəticələnə bilər. Buna görə də, hətta böyüyən və güclənən iqtisadiyyatla belə, “milli təhlükəsizliyə açıq təhdid” mövcud olacaq [4]. Bu onu deməyə əsas verir ki, dövlətin suverenliyini qoruyub saxlamadan və möhkəmləndirmədən iqtisadi inkişafa və iqtisadi artıma yönəlmiş iqtisadi təhlükəsizliyin təmin edilməsi mümkün deyil.

İqtisadi təhlükəsizliyin təmin edilməsinə yönəlmiş digər eyni dərəcədə vacib cəhət geosiyasi qeyri-sabitliyin artması fonunda artan xarici və daxili təhdidlərə qarşı dayanıqlılığın qorunmasıdır.

İqtisadi inkişafın xammal ixracı modelinin tükənməsi ilə bağlı artan təhlükə var [1] ki, bunun nəticəsində dövlətin iqtisadi təhlükəsizliyinin təmin edilməsi kontekstində ixrac strukturunun şaxələndirilməsi və təkmilləşdirilməsi, əsasən xammal ixracından yüksək əlavə dəyərə malik yüksək texnologiyalı məhsulların ixracına keçmək, beynəlxalq əmək bölgüsü münasibətlərinin daha da dərinləşdirilməsi, eləcə də iqtisadi inkişafın genişlənməsi məqsədi ilə dövlətin iqtisadi təhlükəsizliyinin təmin edilməsi istiqamətində addımların atılması zəruridir.

Təhdidlərə həmçinin qeyri-effektiv dövlət idarəçiliyi, aşağı innovativ fəaliyyət, yüksək səviyyədə kölgə iqtisadiyyatı və sahibkarlıq fəaliyyəti sahəsində cinayətkarlıq [7], büdcə vəsaitlərinin sui-istifadəsi və oğurlanması, habelə O.N. Korçaginın haqlı olaraq qeyd etdiyi kimi, yalnız iqtisadi təhdidlər deyil, həm də siyasi təhlükə yarada bilər [11, səh. 103].

Bütövlükdə iqtisadi təhlükəsizliyin təmin edilməsi olduğu ən vacib sahə sosial-iqtisadi sahədir, çünki dövlət öz əhalisinin həyat şəraitini və keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq üçün iqtisadiyyatı inkişaf etdirir, suverenliyi gücləndirir, xarici və daxili təhlükələrdən müdafiə yaradır. Buna görə də, məsələn, xarici və daxili təhdidlərə davamlılığın artırılması haqqında danışarkən, lakin bu, “şəraitlərin pisləşməsi və əhalinin həyat keyfiyyətinin azalması” [5] hesabına baş verir, biz deyə bilərik ki, dövlət öz iqtisadi təhlükəsizliyini adekvat şəkildə təmin edir.

İqtisadi təhlükəsizliyin təmin edilməsinə yönəlmiş digər eyni dərəcədə vacib cəhət geosiyasi qeyri-sabitliyin artması fonunda artan xarici və daxili təhdidlərə qarşı dayanıqlılığın qorunmasıdır.

Bütövlükdə iqtisadi təhlükəsizliyin təmin edilməsi dörd komponentdən ibarətdir, yəni:

- 1) iqtisadi artımın təmin edilməsi;
- 2) suverenliyin möhkəmləndirilməsi;
- 3) xarici və daxili təhdidlərə davamlılığın saxlanılması;
- 4) əhalinin həyat şəraitinin və həyat keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması.

Bununla belə, bir daha qeyd etmək lazımdır ki, iqtisadi artımın artması heç bir halda dövlətin suverenliyini azaltmamalı, xarici və daxili təhlükələrə qarşı dayanıqlılığın qorunması şəraitin pisləşməsi və əhalinin həyat keyfiyyətinin aşağı salınması hesabına təmin edilməməlidir.

Beləliklə, dövlətin iqtisadi təhlükəsizliyini suverenliyi gücləndirməklə iqtisadi artımın

AUDİT 2025, 1 (47), səh. 166-176.

AUDIT 2025, 1 (47), pp. 166-176.

АУДИТ 2025, 1 (47), стр. 166-176.

təmin edilməsinə, habelə əhalinin həyat şəraitinin və keyfiyyətinin yüksəldilməsi ilə yanaşı, xarici və daxili təhlükələrə qarşı dayanıqlılığın qorunmasına yönəldilmiş iqtisadiyyatın saxlanması və inkişafı prosesi kimi müəyyən etmək olar.

İqtisadi təhlükəsizlik konsepsiyasının müəyyənləşdirilməsinə prosesual yanaşma iqtisadi sistemin təhlükəsizliyinin daimi təmin edilməsinə, ona daxil olan elementlərin inkişafı və təkmilləşdirilməsinə ehtiyac olduğunu nümayiş etdirir.

İqtisadi təhlükəsizliyə təhdidlər

Müasir dünyanın qeyri-stasionar prosesləri şəraitində aktuallaşan iqtisadi təhlükəsizliyin təmin edilməsinin əsas vəzifələrindən biri də təhlükə və çağırışların proqnozlaşdırılması vəzifəsidir. Eyni zamanda, cəmiyyətin əsas global çağırışlarından biri həyatın demək olar ki, bütün sahələrində baş verən rəqəmsal transformasiyadır. Kommersiya sektoru rəqəmsallaşmanın iqtisadiyyatın bütün sektorlarına tam nüfuzunu yaşayır. Texnologiyalar rəqəmsal aktivlər kimi, yeni biznes modelləri şəklində, sənaye “Əşyaların İnterneti” və s. formasında həyata keçirilir. Beləliklə, dövlətin milli iqtisadiyyatı daxilində ayrıca müstəqil bir sahə - rəqəmsal iqtisadiyyat fərqlənir, çünki rəqəmsallaşma dövlətin inkişafında mühüm rol oynamağa başlayır (rəqəmsal iqtisadiyyatın inkişafı üçün daxili xərclərin göstəriciləri ÜDM-da %lə ilbəil artır.

Rəqəmsal iqtisadiyyatın inkişafı məsələləri dövlətin iqtisadi təhlükəsizliyinin təmin edilməsində prioritet məsələyə çevrilir. İqtisadi təhlükəsizliyin tədqiqi mövcud problemlərin müəyyənləşdirilməsi və iqtisadi sistemə və dövlət təhlükəsizliyinə potensial təhlükələrin müəyyənləşdirilməsi məsələləri ilə ayrılmaz şəkildə bağlıdır. Bunu nəzərə alaraq, “rəqəmsallaşma ilə birbaşa əlaqəli olan iqtisadi təhlükəsizliyə təhdidləri” dəqiqləşdirmək və vurğulamaq lazımdır [6].

Cəmiyyətin əksər sahələrinə təsir edən rəqəmsallaşmanın çoxşaxəli xarakterinə görə rəqəmsal iqtisadiyyatın və rəqəmsal dövlətin inkişafı zamanı yarana biləcək təhlükələrin ən geniş siyahısını müəyyən etmək mümkündür. İlk növbədə, oxşar xüsusiyyətlər və ya təsir istiqamətləri ilə birləşdirilən əsas təhdid qruplarını müəyyən etmək lazımdır, yəni:

- maliyyə və iqtisadi təhlükələr;
- informasiya təhlükəsizliyi sahəsində təhdidlər;
- siyasi təhdidlər;
- sosial təhlükələr.

Rəqəmsal texnologiyaların ictimai fəaliyyətə sürətləndirilmiş integrasiyası və rəqəmsal iqtisadiyyatın inkişafı üçün əsas təhlükə ölkənin milli iqtisadiyyatının rəqəmsallaşma prosesinin xarici texnologiyalardan asılılığıdır. Təşkilatların böyük əksəriyyəti - həm kommersiya, həm də hökumət - öz işlərində xaricdə istehsal olunan texnologiya və proqram məhsullarından istifadə edirlər. Bu baxımdan, ölkədə proqram və texnologiyalarının tətbiqinə yönəlmiş yerli istehsal bazasının yaradılması zərurətini vurğulamaq son dərəcə vacibdir, çünki əks vəziyyət xarici korporasiyalardan asılılığın artmasına səbəb olacaq, həmçinin informasiyaya icazəsiz giriş, casusluq və s. təhlükəsi yaradacaqdır, həmçinin sənaye, texnologiyanın inkişafındakı geriləmə isə yalnız artacaq.

Rəqəmsallaşmanın yayılması çərçivəsində global maliyyə sektoru əhəmiyyətli dəyişikliklərə məruz qalıb ki, bu da maliyyə sektorunun həcmünün əhəmiyyətli dərəcədə artması, eləcə də

AUDİT 2025, 1 (47), səh. 166-176.

AUDIT 2025, 1 (47), pp. 166-176.

АУДИТ 2025, 1 (47), стр. 166-176.

yeni maliyyə alətlərinin yaranması ilə əlaqədardır. Rəqəmsallaşma prosesi onun dövlət tənzimlənməsi mexanizmlərinin yaradılmasından daha sürətlə gedir və yeni rəqəmsal maliyyə axınlarının meydana çıxması dövlətin maliyyə və iqtisadi təhlükəsizliyinə əhəmiyyətli təhlükələr yaradır [9].

Dövlətin maliyyə və iqtisadi təhlükəsizliyi üçün ayrıca təhdid, alıcılar arasında köçürmələr kontekstində anonim əməliyyatlara imkan verən və istənilən milli sərhədləri silən özəl tənzimlənməyən kriptovalyutaların meydana çıxmasıdır. Effektiv nəzarətin və monitorinqin olmaması, o cümlədən bəzi anonim kriptovalyutaların texnoloji cəhətdən daxil edilmiş xüsusiyyətlərinə görə belə bir imkanın olmaması maliyyə sabitliyi üçün bir çox mənfi nəticələrə malik ciddi təhlükə yaradır ki, bu da bir tərəfdən vətəndaşların kriptovalyutalardan şəxsi məqsədlər üçün, dövlətin mövcud təhdidlərindən və digər məqsədlər üçün istifadə edilməsini təmin edə biləcək mexanizmlərin işlənilməsi üçün zəruri edir.

Informasiya təhlükəsizliyi sahəsində təhdidlər rəqəmsal texnologiyaların cəmiyyətin həyatına daxil olması ilə mütənəsib olaraq artır. Kommersiya təşkilatlarının, dövlət qurumlarının və ayrı-ayrı vətəndaşların əksər iş proseslərinin rəqəmsal müstəviyə keçməsi rəqəmsal formada çoxlu sayda verilənlər bazası və fərdi məlumatların yaranmasına şərait yaradır. Bu vəziyyət cinayətin rəqəmsal sferaya keçməsinə kömək edir: cinayətkarlar informasiya və pulun qeyri-qanuni əldə edilməsi üçün yeni sxemlər və üsullar yaradırlar ki, bu da texnologiyaların zəifliyi və ya rəqəmsal təhlükəsizlikdəki qüsurlar səbəbindən mümkün olur.

Rəqəmsallaşmanın inkişafının siyasi riskləri də, ilk növbədə, cəmiyyətin üzvləri arasında ünsiyyət üsullarının dəyişməsi və dövlətin iqtisadi təhlükəsizliyinə ciddi təhlükə yaradan informasiyanın ötürülmə sürəti ilə əlaqədar əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır.

İnternetin yayılması, anı messengerlərin və informasiya mübadiləsi üçün rəqəmsal platformaların yaranması informasiyanın çatdırılma formalarında və sürətində əhəmiyyətli dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. Üstəlik, indi hər kəsin informasiyanı milyonlarla insana açıq şəkildə çatdırmaq imkanı var və ən vacibi, bunu anonim şəkildə etmək mümkün olub. Informasiyanın manipulyasiyası, yalan xəbərlərin və məlumatların yayılması, həm ayrı-ayrı şəxsləri, həm siyasi qrupları, həm də bütövlükdə hakimiyyəti gözdən salmaq kimi müxtəlif siyasi məqsədlərə nail olmaq üçün alətlə çevrilib. Beynəlxalq səviyyədə bu vasitələrdən bütöv ölkələri gözdən salmaq üçün istifadə olunur və bir çox suveren dövlətlər üçün əhəmiyyətli nəticələrə səbəb olan kampaniyalar bilərəkdən yalan məlumat bəhanələri ilə əsaslandırılır.

Nəhayət, sosial təhlükələr arasında texnologiyaların inkişafı ilə bağlı və müəyyən peşə və fəaliyyət növlərinə tələbatın olmaması səbəbindən işsizliyin artmasına səbəb olan əvvəllər qeyd olunan təhlükələri qeyd etmək lazımdır. İqtisadi və texnoloji inkişafın yeni mərhələlərinə keçid həmişə məşğul əhəlinin sayının azalması ilə müşayiət olunsun da, eyni zamanda yeni ixtisaslı kadrlara ehtiyac yaratmışdır. Lakin əhəlinin bir hissəsi arasında rəqəmsal bacarıqların olmaması bu insanların vakant işlərə işə götürülməsinə mane ola bilər. Nəticə sosial gərginliyin artması ola bilər, eyni zamanda aşağı məşğulluq isə kölgə sektorunun və cinayətkarlığın artmasına gətirib çıxaracaq ki, bu da bütün iqtisadiyyata və bütövlükdə dövlətə mənfi təsir göstərə bilər.

AUDİT 2025, 1 (47), səh. 166-176.

AUDIT 2025, 1 (47), pp. 166-176.

АУДИТ 2025, 1 (47), стр. 166-176.

Y E K U N

Dövlətin iqtisadi təhlükəsizliyi dedikdə, suverenliyi gücləndirməklə iqtisadi artımın təmin edilməsinə, habelə əhalinin həyat şəraitinin və keyfiyyətinin yüksəldilməsi ilə yanaşı, xarici və daxili təhdidlərə qarşı dayanıqlılığın qorunmasına yönəlmiş iqtisadiyyatın saxlanması və inkişaf etdirilməsi prosesi kimi müəyyən etmək olar.

İqtisadi təhlükəsizlik anlayışının müəyyənəşdirilməsinə prosessual yanaşma iqtisadi sistemin təhlükəsizliyinin daimi təmin edilməsi, ona daxil olan elementlərin inkişafı və təkmilləşdirilməsi ehtiyacını burada əks etdirməyə imkan verir.

Müəyyən edilmiş qaydalara uyğun olaraq qeyd etmək olar ki, iqtisadi təhlükəsizliyin təmin edilməsi dörd komponentdən ibarətdir, yəni:

- 1) iqtisadi artımın təmin edilməsi;
- 2) suverenliyin möhkəmləndirilməsi;
- 3) xarici və daxili təhdidlərə davamlılığın saxlanması;
- 4) əhalinin həyat şəraitinin və həyat keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması.

Cəmiyyətin üzləşdiyi əsas qlobal problemlərdən biri həyatın demək olar ki, bütün sahələrində baş verən rəqəmsal transformasiyadır. Rəqəmsal iqtisadiyyatın inkişafı məsələləri dövlətin iqtisadi təhlükəsizliyinin təmin edilməsində prioritet məsələyə çevrilir. İqtisadi təhlükəsizliyin tədqiqi mövcud problemlərin müəyyənəşdirilməsi və iqtisadi sistemə və dövlət təhlükəsizliyinə potensial təhlükələrin müəyyənəşdirilməsi məsələləri ilə ayrılmaz şəkildə bağlıdır. Bununla bağlı rəqəmsallaşma ilə birbaşa əlaqəli olan iqtisadi təhlükəsizliyə təhdidlər dəqiqləşdirilib və müəyyən edilib.

Cəmiyyətin əksər sahələrinə təsir edən rəqəmsallaşmanın çoxşaxəli xarakterinə görə rəqəmsal iqtisadiyyatın və rəqəmsal dövlətin inkişafı zamanı yarana biləcək təhlükələrin ən geniş siyahısını müəyyən etmək mümkündür. İlk növbədə, oxşar xüsusiyyətlər və ya təsir istiqamətləri ilə birləşdirilən əsas təhdid qruplarını müəyyənəşdirdik ki, bunlara:

- maliyyə və iqtisadi təhlükələr;
- informasiya təhlükəsizliyi sahəsində təhdidlər;
- siyasi təhdidlər;
- sosial təhlükələr aid edilir.

Lakin əhalinin müəyyən qrupları üçün təhlükələrə, risklərə və mənfi nəticələrə baxmayaraq, rəqəmsallaşmanın inkişafı cəmiyyət üçün şübhəsiz faydalı olan qaçılmaz prosesə çevrilir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Həsənov Ə.M. Azərbaycan Respublikasının milli inkişaf və təhlükəsizlik siyasətinin əsasları. Bakı, 2016, 700 s.
2. Nurəliyeva R.N. Azərbaycanın yanacaq-enerji kompleksinin inkişafının iqtisadi-ekoloji problemləri. Bakı-2010
3. S. Hübətova. Müstəqillik dövründə iqtisadi təhlükəsizlik məsələləri və onun sosial-iqtisadi inkişafa təsirinin qiymətləndirilməsi.
4. Архипов А. Экономическая безопасность: оценки, проблемы, способы обеспе-

AUDIT 2025, 1 (47), səh. 166-176.

AUDIT 2025, 1 (47), pp. 166-176.

АУДИТ 2025, 1 (47), стр. 166-176.

чения // Вопросы экономики. 1994. № 12. с. 36-44.

5. Бухвальд Е.М. Экономическая безопасность и финансово-бюджетные аспекты стратегирования планирования развития российских регионов // Экономическая безопасность России и стратегии развития ее регионов в современных условиях: Сборник научных трудов Международной научно-практической конференции. Волгоград, 2015. – с. 9-11.

6. Гутман Г.В., Лапыгин Ю.Н., Прилепский А.И. Экономическая безопасность региона: теория и практика. / Монография. М.: Наука, 1996.

7. Караева И. В., Быковская Ю. В., Бухвальд Е.М. и др. Экспертная оценка проекта федерального бюджета на 2022 год и на плановый период 2023-2024 годов // Экономика и управление: проблемы, решения. – 2021. – № 11(119). – с. 138-163. – DOI: 10.36871/ek.ur.p.r.2021.11.01.019.

8. Караева И.В., Казанцев С.В., Коломиец А.Г. и др. Основные тенденции развития экономики России на очередной трехлетний период: анализ, риски, прогноз // Экономическая безопасность. 2020. № 4. с. 415-442. DOI: 10.18334/ecsec.3.4.111031.

9. Караева И.В., Лев М.Ю. Аномалии цен в условиях цифровизации российского рынка как фактор риска экономической безопасности // Финансовый бизнес. – 2019. – № 4(201). с. 7-20.

10. Киреева Е.Ю. и др. Антикоррупционная стратегия и безопасность. / Коллективная монография. М.: Изд-во Триумф, 2020. 252 с.

11. Корчагин О.Н. Современный криминологический взгляд на социально-экономические последствия легализации доходов, полученных преступным путем // Российское государствоведение. – 2017. – № 2. – с. 94-103.

12. Лев М.Ю., Колпакова И.А. Бюджетные факторы реализации государственных программ и национальных проектов в системе экономической и социальной безопасности России // Экономика, предпринимательство и право. 2020. № 5. с. 1521-1534. – DOI: 10.18334/erp.10.5.110264.

13. Лев М.Ю., Лещенко Ю.Г. Обеспечение экономической безопасности России в международных финансово-экономических организациях в процессе интеграции // Экономика, предпринимательство и право. – 2021. – № 3. – с. 669-688. – DOI: 10.18334/erp.11.3.111630.

14. Пустынникова Е.В., Титова Н.С. Современные подходы обеспечения экономической безопасности государства в сфере внешнеэкономической деятельности // Экономический журнал. – 2019. – № 3(33). – с. 25.

15. Холчева И.А., Кисова А.Е. Основные подходы к исследованию понятий «экономическая безопасность» и «экономическая безопасность государства» // Электронный научный журнал. – 2019. – № 5(29). – с. 96.

16. Grigoreva E., Garifova L. The economic security of the state: the institutional aspect // Procedia Economics and Finance. - 2015. - p. 266-273.-DOI: 10.1016/S2212-5671(15)00658-9.

17. Ronis Sheila R. Economic Security Neglected Dimension of National Security. - Washington, D.C.: Institute for National Strategic Studies National Defense University, 2011.

AUDIT 2025, 1 (47), səh. 166-176.

AUDIT 2025, 1 (47), pp. 166-176.

АУДИТ 2025, 1 (47), стр. 166-176.

Habil Huseyn Aslanov,

Ph.D. (Econ.), Associate Professor,

Baku Business University,

E-mail: dosent1966@mail.ru;

Lala Musallim Veliyeva,

Ph.D. (Econ), Associate Professor,

Baku Business University,

E-mail: lale-sdu@mail.ru

© H.H. Aslanov, L.M. Veliyeva, 2025

THE STATE'S ECONOMIC SECURITY IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION THREATS

A B S T R A C T

The purpose of the research is to analyze the economic security of the state in the context of threats of digitalization.

The methodology of the research - the study used the methods of comparative and system analysis, analysis and synthesis, as well as logical generalization.

The practical importance of the research is to identify threats of digitalization and eliminate its consequences when assessing the country's economic security in the context of globalization.

The results of the research are the specification and scientific substantiation of proposals to eliminate the threats of digitalization of the country's economic security.

The originality and scientific novelty of the research is to assess and analyze the threats posed by the digitalization of the economic security of the state.

Keywords: economic security, financial security, digitalization, national security, threats of digitalization, cryptocurrencies.

AUDİT 2025, 1 (47), səh. 166-176.
AUDIT 2025, 1 (47), pp. 166-176.
АУДИТ 2025, 1 (47), стр. 166-176.

*Асланов Габил Гусейн оглы,
доктор философии по экономике, доцент,
Бакинский Университет Бизнеса,
E-mail: dosent1966@mail.ru;*

*Велиева Лала Муселлим кызы,
доктор философии по экономике, доцент,
Бакинский Университет Бизнеса,
E-mail: lale-sdu@mail.ru
© Асланов Г.Г., Велиева Л.М., 2025*

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ГОСУДАРСТВА В КОНТЕКСТЕ УГРОЗ ЦИФРОВИЗАЦИИ

Р Е З Ю М Е

Целью исследования - является анализ экономической безопасности государства в контексте угроз цифровизации.

Методология исследования - в исследовании использовались методы сравнительного и системного анализа, анализа и синтеза, а также логического обобщения.

Практическая значимость исследования - заключается в выявлении угроз цифровизации и устранении ее последствий при оценке экономической безопасности страны в условиях глобализации.

Результаты исследования - конкретизация и научное обоснование предложений по устранению угроз цифровизации экономической безопасности страны.

Оригинальность и научная новизна исследования - заключается в оценке и анализе угроз, которые несет цифровизация экономической безопасности государства.

Ключевые слова: экономическая безопасность, финансовая безопасность, цифровизация, национальная безопасность, угрозы цифровизации, криптовалюты.

*Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur:
18.11.2024
Təkrar işlənməyə göndərilmişdir:
21.12.2024
Çapa qəbul olunmuşdur: 03.02.2025*

*Дата поступления статьи в
редакцию: 18.11.2024
Отправлено на повторную обработку:
21.12.2024
Принято к печати: 03.02.2025*

*The date of the admission of the article
to the editorial office: 18.11.2024
Send for reprocessing: 21.12.2024
Accepted for publication: 03.02.2025*